

บทที่ ๖

การละเล่นพื้นบ้านและประเพณี

สำหรับการละเล่นพื้นบ้านนั้น ในหมู่บ้านนี้แต่เดิมที่นิยมได้แก่ มโนห์ราและหนังตะลุง ที่หมู่บ้านน้ำแล้งมีคณะมโนห์ราและหนังตะลุงที่เก่ง ๆ อยู่หลายคณะ ได้แก่ มโนห์รากลอม มโนห์ราเลื่อน มโนห์ราผอม และมโนห์ราแดง เป็นต้น จากคำบอกเล่าของอดีตนายโรงหนังผู้หนึ่งเล่าว่า สมัยก่อนการเล่นหนัง เล่นมโนห์รา เป็นกิจกรรมที่นิยมมากในงานบวช งานศพ ส่วนงานแต่งงาน ไม่มี และเนื่องจากการคมนาคมสมัยก่อนไม่สะดวก การจะเดินทางไปติดต่อคณะหนังหรือมโนห์รา จากที่หมู่บ้านอื่นเพื่อมาเล่นในงานที่หมู่บ้านนี้เสียเวลา และสิ้นเปลืองมาก จึงต้องมีประจำไว้ที่หมู่บ้านไว้เล่นในงานมหรสพต่าง ๆ อัตราค่าจ้าง (เรียกว่าลาดโรง) ตกคืนละ ๑๐ บาท เป็นอย่างสูงสุด (๔๐ กว่าปีมาแล้ว)

ในสมัยก่อนนิยมแข่งหนังตะลุงและมโนห์รากันมาก การจะตัดสินแพ้ชนะนั้นถือจำนวนคนดูที่ดูอยู่หน้าโรงแต่ละโรงเป็นเกณฑ์ตัดสิน คือโรงไหนมีคนดูมากกว่าโรงนั้นก็ชนะไป ฉะนั้นจึงมีการกลั่นแกล้งกัน โดยใช้วิธีการทางไสยศาสตร์ มีเรื่องเล่ากันว่า นายโรงหนังโรงหนึ่งไปเรียกผีมาจากป่าเข้ามาปล่อยไว้หน้าโรงของคู่แข่ง ทำให้ไม่มีคนดูโรงนั้นเลย เพราะพอไปดูจะมีอาการไม่สบายต่าง ๆ โรงนั้นก็เลยแพ้ไปตั้งนั้น เป็นต้น เล่ากันว่า นายหนังหรือมโนห์ราที่เก่ง ๆ จะมีวิชาอาคมเก่ง ๆ กันทุกคน คือถ้าไม่ได้ใช้ทำร้ายใคร ก็ไว้ใช้ป้องกันตัว

นายเทียบ ซึ่งเป็นครูใหญ่โรงเรียนวัดเสาชิงช้า ซึ่งเป็นลูกของโนห์รากลอม ซึ่งเป็นโนห์ราที่มีชื่อเสียงมากในจังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดใกล้เคียง ได้กล่าวถึงสาเหตุที่ทำให้ศิลปพวกนี้ไม่เจริญเพราะได้รายได้คั้นน้อย และรายได้ไม่แน่นอน คนไม่ยกย่อง สมัยก่อนนั้นถือว่าหนังและมโนห์รา เป็นอบายมุขอย่างหนึ่ง ใครเล่นก็จะถูกเหยียดหยาม แต่ปัจจุบันทางการฟื้นฟูศิลปประเภทนี้ขึ้น ทำให้คนทั่วไปเริ่มให้ความสนใจและชื่นชม และได้กล่าวว่า "มโนห์ราที่เห็นเล่นกันอยู่ทุกวันนี้ เป็นมโนห์ราโคลน คือ มโนห์ราที่รำหยาบ รำผิดแบบและแต่งกายต่างไปจากมโนห์ราชานานแท้ ทำรำที่ใช้รำกันอยู่ในปัจจุบันล้วนแล้วแต่เป็นรำแม่บททั้งสิ้น

สำหรับหนังตะลุงก็เป็นที่นิยมไม่น้อยกว่ามโนห์รา หนังตะลุงจัดเป็นมหรสพที่นิยมจัดแสดงในโอกาสต่าง ๆ ซึ่งจะกล่าวโดยละเอียดต่อไป

โอกาสต่าง ๆ ที่นิยมจัดแสดงหนังตะลุง

โอกาสที่นิยมจัดแสดงหนังตะลุง อาจแบ่งได้เป็น ๓ โอกาสคือ

- งานบ้าน ได้แก่ พิธีกรรมเกี่ยวกับชีวิต งานทำบุญ และงานแก้บน
- งานวัด
- งานจัดรายการ

หนังตะลุงนั้น แต่เดิมไม่นิยมแสดงในงานมงคล แต่ปัจจุบันคลายความเคร่งครัดลงไป และถ้าเป็นงานศพสวดจะไม่นิยม เพราะเจ้าของกำลังเศร้าโศก แต่ถ้าเป็นงานศพกระดูกก็มีในบางท้องถิ่นเท่านั้นที่นิยมกัน ในปัจจุบันนี้ดูเหมือนว่าการแสดงหนังตะลุงมักอยู่ในรูปของการจัดหารายได้เป็นส่วนใหญ่ อาจหารายได้บำรุงวัดหรือไม่ก็เป็นธุรกิจการค้าไปก็มี

สำหรับเรื่องที่แสดงนั้น แต่เดิมนิยมแสดงเรื่องรามเกียรติ์ แต่ในปัจจุบันเนื้อเรื่องมักเป็นเรื่องเกี่ยวกับนวนิยายสมัยใหม่ที่มีครบทุกรส

ถ้าเป็นการแสดงแก้บน หลังจากออกกรูหน้าบทแล้วจะเริ่มเล่นเรื่องรามเกียรติ์ ตอนเจ้าบุตร เจ้าลบ หรืออาจจะเป็นตอนอื่นก็ได้ เพื่อถวายเจ้าพ่อหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่บนบานไว้ จะเล่นอยู่ประมาณ ๕ - ๗ นาที คือถ้าเป็นตอนเจ้าบุตรเจ้าลบแผลงสร พบศรที่แผลงไปถูกต้นรังชาติ ก็เป็นการประกาศว่า คำบนบานของเจ้าภาพสิ้นสุดลงแล้ว ต่อจากนั้นก็มีการตลกออกมาบอกเรื่องที่แสดง แล้วดำเนินเรื่องไปตามธรรมดา การแสดงหนังตะลุงแก้บนแบบนี้ ในปัจจุบันยังมีปฏิบัติอยู่ในบริเวณที่ศึกษา ถ้ามีการบนหนังไว้

แต่เป็นที่น่าเสียดายว่า ในปัจจุบัน หนังตะลุงแม้จะเป็นที่นิยมกันอย่างกว้างขวางและผูกพันกับชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้านชาวเมืองอยู่มากก็ตาม แต่เป็นการผูกพันกับชีวิตชาวชนบทเท่านั้น หนังตะลุงเริ่มหมดความนิยมจากคนในเมืองที่มีความเจริญทางวัตถุอย่างเห็นได้ชัด เพราะเดี๋ยวนี้มีภาพยนตร์และการละเล่นอื่นที่น่าสนใจและทันสมัยมากขึ้น และอีกประการหนึ่งซึ่งน่าเสียดายมากก็คือ หนังตะลุงส่วนใหญ่ได้พยายามปรับปรุงตัวเองให้ทันสมัย จนเอกลักษณ์ที่แท้จริงได้สูญหายไปหมดสิ้นแล้ว อย่างเช่น มีการใช้กลองวงชาโตว์ประกอบดนตรีที่ใช้เล่นหนัง เป็นต้น

ประเพณีสำคัญของจังหวัดนครศรีธรรมราช

มีประเพณีที่สำคัญหลายอย่างของชาวจังหวัดนครศรีธรรมราช ซึ่งชาวบ้านในทุกเขตของจังหวัดนี้ยังคงยึดถือปฏิบัติกันมาจนกลายเป็นสัญลักษณ์อย่างหนึ่งของจังหวัดนี้ ประเพณีที่สำคัญเหล่านั้นได้แก่

ประเพณีสารทเดือนสิบ จะมีในวันแรม ๑๓, ๑๔ และ ๑๕ ค่ำ ของเดือนสิบทุกปี มูลเหตุของประเพณีนี้มีหลายประการได้แก่

๑. ตามความเชื่อทางพุทธศาสนาเชื่อว่า ตั้งแต่แรม ๑ - ๑๕ ค่ำ เดือนสิบ เป็นระยะเวลาที่เปรตถูกปล่อยให้ขึ้นมา เยี่ยม เยียนญาติพี่น้องในเมืองมนุษย์ บรรดาอุกทลานจึงพากันไปทำบุญที่วัด โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะอุทิศส่วนกุศลให้ผู้ล่วงลับไปแล้วที่ขึ้นมาจากนรก
๒. ปลายเดือนสิบ เป็นระยะเวลาที่พืชพันธุ์ต่าง ๆ กำลังให้ผล ชาวเมืองที่ส่วนใหญ่มีอาชีพทางการเกษตร ต่างก็แสดงความชื่นชมด้วยการจัดงานทำบุญตามประเพณี แล้วนำผลิตผลทางการเกษตรของตนมาถวายพระ
๓. เป็นการแสดงความสนุกสนานประจำปีร่วมกัน
๔. เพื่อนำพืชผลและอาหารที่เป็นผลิตผลทางการเกษตรไปทำบุญ เพื่อจะให้พระภิกษุสงฆ์ได้เก็บไว้เป็นเสบียงในฤดูฝน

ในประเพณีสารทเดือนสิบนี้ จะเริ่มตั้งแต่วันแรม ๑๓ ค่ำ ซึ่งเรียกว่า "วันจ่าย" จะเป็นวันที่ชาวบ้านจะซื้อของตระเตรียมไว้สำหรับจัดหมรับ (สำหรับ) และในวันแรม ๑๔ ค่ำ เรียกว่า "วันยกหมรับ" ชาวบ้านจะชวนกันไปวัดพร้อมทั้งยกหมรับ และนำอาหารไปถวายพระด้วย ขนมที่ใช้ประกอบหมรับในประเพณีมีหลายอย่าง แต่ที่จำเป็นและขาดเสียมิได้มี ขนมพอง ขนมลา ขนมบ้า ขนมดีซำ และขนมกง

นอกจากนี้ ชาวเมืองจะเอาขนมและอาหารส่วนหนึ่งไปวางไว้ที่ต่าง ๆ ตรงทางเข้าวัด ริมกำแพงวัด โคนต้นไม้ ฯลฯ เพื่อแผ่ส่วนกุศลไปยังผู้ล่วงลับไปแล้ว เรียกว่า "ตั้งเปรต" การตั้งเปรตนิยมสร้างร้านขึ้นมา เรียกว่า "ทลาเปรต" เมื่อเอาของมาตั้งเปรตเรียบร้อยแล้ว จะผูกสายสิญจน์ไว้กับทลาเปรต และปลายข้างหนึ่ง จะให้พระภิกษุสงฆ์จับเพื่อบังสุกุล เพื่ออุทิศส่วนกุศลไปยังผู้ล่วงลับไปแล้ว เมื่อเสร็จพิธีพระภิกษุจะเก็บสายสิญจน์ ผู้คนทั้งเฒ่าแก่ หนุ่ม และ

เด็ก ๆ ต่างเฝ้าโลกกันเข้าไปแย่งของที่ตั้งเปรต เรียกว่า "ชิงเปรต" เชื่อกันว่าการกินของที่เหลือจากเช่นไหว้บรรพชนนั้นให้กุศลแรง

ส่วนวันแรม ๑๔ ค่ำ เป็นวัน "สารท" ชาวเมืองจะชวนกันนำอาหารไปถวายพระ
อีกวันหนึ่งเรียกว่า "วันหลอมหมรับ" มีการทำบุญเลี้ยงพระ บังสกุล เพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่บรรพบุรุษ

ประเพณีสารทเดือนสิบนี้เป็นประเพณี ที่แสดงออกถึงความกตัญญูรู้คุณ ความเป็น-
อันหนึ่งอันเดียวกัน ความรัก ความหวงแหนต่อกันของชาวนครฯ และเป็นประเพณีที่ปฏิบัติสืบทอด
กันมานานแสนนาน และควรจะได้รักษาและปฏิบัติสืบต่อไป

ประเพณีลากพระ ประเพณีนี้จะมีในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ มีประวัติความเป็นมา
ว่า ในคัมภีร์พระพุทธศาสนากล่าวไว้ว่า เมื่อพระพุทธองค์ทรงทำยมกปาฏิหาริย์ปราบเดียรถีย์ ณ
ป่ามะม่วงกรุงสาวัตถีเสร็จสิ้นก็เป็นฤกษ์เข้าพรรษาพอดี จึงทรงตัดสินพระทัยเสด็จไปจำพรรษา
ณ ดาวดึงส์ ด้วยมีพระประสงค์จะแสดงธรรมโปรดพระพุทธมารดา ซึ่งขณะนั้นทรงจุติเป็นพระ-
มหายายาเทพ สถิตอยู่ ณ ดุสิตเทพภิราม พระพุทธองค์ทรงประกาศ พระคุณของมารดาแก่
เทวสมาคม และแสดงพระอภิธรรมโปรดพระพุทธมารดา ๗ คัมภีร์ จนพระพุทธมารดา และเทพยดา
ในเทวสมาคมบรรลุโสดาบันหมด

ครั้นถึงวันขึ้น ๑๔ ค่ำ เดือน ๑๑ อันเป็นวันสุดท้ายของพรรษา พระพุทธองค์ก็ทรงมี
พระประสงค์ที่จะเสด็จกลับมนุษยโลกทางบันไดทิพย์ที่พระอินทร์นิรมิตถวาย บันไดนี้ทอดจากภูเข-
าลิงราช มายังประตูนครสังกัสส์ บันไดนี้ประกอบด้วยบันไดทอง บันไดเงิน และบันไดแก้ว
บันไดทองสำหรับเทพยดาผู้มาส่งเสด็จ อยู่เบื้องขวาพระพุทธองค์ บันไดเงินสำหรับพรหมผู้มาส่ง
อยู่เบื้องซ้ายพระพุทธองค์ บันไดแก้วอยู่กลางสำหรับพระพุทธองค์

ต่อมาวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ พระพุทธองค์ได้เสด็จมาถึงประตูเมืองสังกัสสะ
พุทธบริษัทที่รับเสด็จต่างเตรียมภัตตาหารเพื่อถวาย แต่เนื่องจากพุทธบริษัทที่ไปรอรับมีจำนวน
มากเกินไปไม่อาจเข้าถึงพระพุทธองค์ได้ จึงเอาอาหารที่ห่อใบไม้ส่งต่อ ๆ กันเข้าไป ส่วนคนที่อยู่
ไกล ๆ จะส่งต่อกันก็ไม่ทันใจ จึงเอาอาหารที่ห่อด้วยใบไม้เน้นโยนหรือปา เข้าไป โดยถือว่าเป็นการ
ถวายที่ตั้งใจด้วยความบริสุทธิ์ และด้วยเหตุนี้จึงเกิดประเพณี "ห่อต้ม" ขึ้น และเพื่อเป็นการแสดง
ถึงความปิติยินดี ที่พระพุทธองค์ได้เสด็จกลับจากดาวดึงส์ ชาวเมืองจึงอัญเชิญพระพุทธองค์ขึ้นประทับ
บนบุษบกที่เตรียมไว้ แล้วแห่แหนไปยังที่ประทับ

การลากพระมี ๒ แบบคือ ลากพระบก และลากพระน้ำ ส่วนพระพุทธรูปที่ใช้จะเป็น พระพุทธรูปปางอุ้มบาตร เรียกว่า "พระลาก"

ในเวลาทำพิธีมีดนตรีด้วย เครื่องดนตรีที่ใช้มีโพนสองใบ ใบหนึ่งเสียงทุ้ม อีกใบ เสียงแหลม และฆ้องหรือระฆังอย่างใดอย่างหนึ่ง อีกหนึ่งใบ

ก่อนจะถึงวันลากพระประมาณ ๗ - ๑๔ วัน ทางวัดจะตีตะโพนประโคมทั้งกลางวัน กลางคืน เรียกว่า "การคุมพระ" เพื่อบอกให้ชาวบ้านทราบว่า ปีนี้มีการลากพระแน่ให้ชาวบ้าน เตรียมการได้

ในวันทำพิธี ชาวบ้านจะไปทำบุญออกพรรษาที่วัด พอเสร็จก็อัญเชิญพระลากออกมา ยังวิหารหรือศาลา แล้วสรงน้ำพระเพื่อชำระความสะอาด และประแป้งชะโลมเครื่องหอม แล้วเปลี่ยน เครื่องทรงใหม่ ตอนค่ำมีริ้วสมโภชพระลากที่วัด มีการเทศนาเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธรูปองค์เสด็จ สู่ดาวดึงส์

ในวันถัดไปคือวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ ตอนเช้า ชาวบ้านจะไปตักบาตรตรงหน้า พระลาก โดยตรงหน้าพระมีโต๊ะหรือร้านสำหรับวางบาตรรับภัตตาหาร การตักบาตรตอนนี ชาวนครฯ เรียกว่า "ตักบาตรหน้าล้อ" ส่วนในท้องที่ริมน้ำ เช่น อำเภอปากพ่องและอำเภอหัวไทร มักไปตักบาตรที่ศาลาเล็ก ๆ ที่วางบาตรไว้ เรียกว่า "หลาบาตร" จากนั้นก็อัญเชิญพระลากขึ้น ประดิษฐานบนนมพระ เมื่อพระฉันเข้าแล้ว จึงเริ่มลากพระ

สำหรับสถานที่ลากพระ โดยทั่วไปนิยมลากไปไม่ห่างไกลจากวัดมากนัก ประมาณว่า เริ่มลากพระจากวัด เมื่อพระฉันเข้าแล้ว ก็ไปถึงที่หมายในเวลาสมควรถวายอาหารเพล สถานที่ เริ่มต้นลากมักมีนมพระจากที่ต่าง ๆ มาร่วมขบวนด้วย กลางคืนมีงานรื่นเริงหนึ่งคืน วันรุ่งขึ้นจึง ลากพระกลับวัด

ประเพณีสงกรานต์ กำหนดมีในวันที่ ๑๓, ๑๔ และ ๑๕ เดือนเมษายนของทุกปี วันที่ ๑๓ เมษายนถือเป็นวันสงเจ้าเมืองเก่า ในวันที่ชาวบ้านจะพร้อมใจกันทำความสะอาดบ้านเรือน เครื่องใช้ และร่างกาย แล้วจึงทำพิธีสะเดาะเคราะห์ เรียกว่า "พิธีลอยเคราะห์" และในเมือง นครฯ ชาวบ้านจะแห่ พระพุทธรูปองค์ไปประดิษฐานไว้ที่สนามหน้าเมือง ในวันที่ ๑๔ เมษายน ถือเป็นวันว่าง ชาวบ้านจะหยุดงานทุกชนิดและเก็บเครื่องมือ เครื่องใช้ทั้งหมด แล้วจัดอาหารไปวัด

กลับจากวัดก็ทรงนำพระพุทธรูปหิ้งค์ แล้วไปรดน้ำขอขมาผู้ใหญ่ แล้วร่วมรื่นเริงกัน เรียกว่า "เล่นว่าง"

ในวันที่ ๑๕ เมษายน เป็นวันรับเจ้าเมืองใหม่ ชาวบ้านจะแต่งตัวด้วยเสื้อผ้าใหม่ จัดอาหารไปรด แล้วไปรดน้ำผู้ใหญ่

ประเพณีสงกรานต์ของเมืองนครฯ เป็นประเพณีที่มีลักษณะพิเศษแตกต่างจากท้องถิ่นในภูมิภาคส่วนอื่น ๆ ของประเทศไทย เป็นประเพณีแบบฉบับของชาวนครฯ และแบบแผนของประเพณีนี้ก็สืบทอดกันมาตามลำดับ โดยมิได้ขาดสาย จึงเชื่อว่าประเพณีนี้จะเป็นสมบัติของชาวนครฯ ที่ลูกหลานจะต้องสืบทอดต่อไปไม่มีวันสูญหาย*

* จากคู่มือแนะนำชม นิทรรศการทางวัฒนธรรมชีวิตไทยปักษ์ใต้ ครั้งที่ ๒ ชุดที่ ๒ วิทยาลัยครุศรีธรรมราช ผู้พิมพ์, ๒๕๒๑.